

САЄНКО Людмила
кандидат історичних наук
завідувач відділу краєзнавства «Одесика»
Одеська національна наукова бібліотека

БІОБІБЛІОГРАФІЧНИЙ ДОВІДНИК «КРАЄЗНАВЦІ ОДЕЩИНИ»: ДО ПИТАННЯ СТВОРЕННЯ

У дослідженні представлено проект створення біобібліографічного довідника «Краєзнавці Одещини». Проаналізовано внесок сучасних краєзнавців Одещини у розбудову та історичне життя краю.

Ключові слова: довідник, біобібліографія, краєзнавство, край, Одещина.

Із здобуттям Україною незалежності значно посилюється інтерес усіх верств суспільства до першовитоків і джерел своєї історії. До вивчення рідного краю, історії його міст і сіл потягнулося багато ентузіастів, які прагнуть всебічно дізнатися про минуле України. Позаяк любов до рідної землі, до батьківщини – одне з найсвятіших почуттів, які кожна людина проносить крізь усе своє життя. Краєзнавство тому й користується такою популярністю та любов'ю в народі, що відгукується на найтонші порухи людської долі. Зовсім не кожна галузь науки здатна так органічно поєднати минуле, сучасне й майбутнє, відкрити нове в начебто давно відомому, промовляти безпосередньо до сердець.

Однією з ознак сьогоденної історіографічної ситуації в Україні є зростання зацікавлення регіональною історією, що знаходить втілення у формуванні історичної регіоналістики як окремого напрямку наукових досліджень. Регіональні розвідки уможливають побачити людину в її природному і соціокультурному оточенні, звернути увагу на взаємодію географічних, економічних, демографічних, екологічних та інших чинників. Найкращі можливості для утвердження таких підходів відкриває ретроспективне дослідження процесів життєдіяльності людських спільнот і комунікативних зв'язків в межах регіонів, що склалися історично. Регіональні особливості вивчають дослідницькими методами у різних наукових дисциплінах – історії, археології, антропології, історичній демографії, етнології, історичній географії, політології, економіці регіонів, соціології, соціолінгвістиці тощо. Історико-регіональні студії становлять стрижень історичного краєзнавства, його наукову основу. Регіональне до-

слідження набуває значення краєзнавчого знання тоді, коли у ньому виникає потреба в контексті вивчення історії «малої батьківщини», того чи іншого регіону або міста. Українське історичне краєзнавство, на думку В. Круля, «об'єктом свого вивчення має особливості непересічної часової динаміки людської спільності з квазінаціональними, субнаціональними рисами на певних територіях (і тільки в межах суцільної української етнічної території)» [2]. Дослідник вважає, що для історичного краєзнавства просторовий обсяг вивчення значно ширший, ніж для історії України. «Тому головним для історичного українського краєзнавства є діяльність людини, активного носія національного, в межах суспільно-економічних формацій, стратифікованих систем українського суспільства» [2].

З допомогою наукового інструментарію краєзнавства українським науковцям та аматорам-ентузіастам впродовж останнього десятиріччя вдалося заповнити велику кількість «білих плям», що нагромадилися у попередній період. Спільним пріоритетом для всіх регіонів було вивчення історії населених пунктів України [1].

Саме краєзнавство є безцінною скарбницею збереження історичного досвіду багатьох поколінь, всього того найкращого, що витримало випробування часом в сфері матеріальної і духовної культури. Ця скарбниця є тим своєрідним містком, який зв'язує покоління минулі з поколіннями сучасними і прийдешніми [7].

Вимогою часу ХХІ століття є створення біографічних довідників про видатних політичних, державних, церковних діячів, майстрів культури і мистецтв, учених, краєзнавців; путівників у новій редакції по національних і державних історико-культурних, історико-архітектурних та природних заповідниках, для потреб туризму й іншої такого типу друкованої продукції з «малої батьківщини». До створення цих серійних видань також залучені тисячі дослідників, які акумулюють колективну енергію і творчість мас на тлі краєзнавства. При цьому завдання вчених і краєзнавців, що стоять на позиціях реалізму, історичної правди, на засадах впровадження інноваційних та інформаційних технологій і методик, полягає у зваженому, неупередженому висвітленні історичного процесу у всій його складності і суперечливості. Науковий пошук має бути пошуком істини, і краєзнавству тут повинна належати особлива роль. Адже саме на місцях, крізь призму вже узагальненого і осмисленого історичного досвіду, твориться сьогодні картина минулого, в основу якої кладеться неприкрашена правда. Тому сьогодні дуже важливо, щоб названі й інші фундаментальні дослідження провадилися на принципах об'єктивності та історизму, з позицій правди, що дозволить відтворити складну, героїчну і багатостраждальну історію українського народу, щоб у майбутньому не було соромно за написане і видане нинішнім поколінням учених і краєзнавців [8].

Біобібліографічні довідники – це джерело інформації як для широких читацьких кіл, так і для фахівців. Прикладом таких довідників, які вийшли в Одесі, є біобібліографічний довідник «Общество независимых художников в Одессе» [5], який містить матеріали про Одеське товариство незалежних художників (1917–1920) і створене творчою молоддю як альтернатива Товариству південноросійських художників. У першій частині охоплено літературу про діяльність Товариства, основу якої складають матеріали одеської періодики; друга частина складається з біографічних

відомостей про художників. Топонімічний довідник *«История Одессы в названиях улиц»* [3] присвячений історії назв вулиць, провулків і спусків, майданів і скверів, які є повноцінною складовою історії міста. *«Спортивная слава Одещины»* [6] – ще один довідник Одеського краю. Перший випуск цього біографічного довідника присвячено видатним тренерам, спортсменам Одещини. Книга містить інформацію про різні види спорту в Одесі, Южному, Чорноморську, короткий опис та історії обласних федерацій, біографії заслужених тренерів СРСР, заслужених тренерів України, заслужених майстрів спорту, майстрів спорту міжнародного класу, Олімпійських чемпіонів, чемпіонів світу і Європи, чия кар'єра пов'язана з Одесою, котрі в період 1980–2006 років досягли високих спортивних результатів. У книзі представлено таку інформацію: адреси, телефони спортивних федерацій, дитячо-юнацьких спортивних шкіл Одеси. Особливий розділ *«Помним, гордимся»* присвячено видатним тренерам і спортсменам Одеси, які пішли з життя.

«Наукова еліта Одеси» [4] – видання, яке присвячене вченим Одеської області, містить 500 біографій докторів наук, професорів. Збір довідкової інформації здійснено методом анкетування. Перший випуск біографічної енциклопедії видає управління освіти і науки Одеської обласної державної адміністрації спільно з Південно-науковим центром НАН і МОН України та Радою ректорів вишів Одеської області.

Сьогодні краєзнавчий рух переживає новий період пошуково-творчої активності. Основою цього руху стали справжні подвижники історико-культурної спадщини Одещини, ентузіасти, які за велінням серця, незважаючи на брак фінансової та матеріальної підтримки, вбачають своє покликання у відродженні духовного надбання нації. Це люди різні за фахом, віком і покликанням. Саме вони – в полі зору укладачів біобібліографічного довідника *«Краєзнавці Одещини»*. Сьогодні зростає кількість людей, в першу чергу науковців, вчителів, журналістів, студентів та ін., які провадять дослідницьку та пошукову роботу, спрямовують свої зусилля на виховання у співвітчизників високого почуття патріотизму, глибокої поваги до історії, культури, мови, традицій українців і національних меншин, що мешкають на території Одеси та Одеської області. Кожна особистість тут виступає як вмістилище соціально-культурної системи свого часу.

Біобібліографічний довідник розраховано на широкий загал читачів – науковців, викладачів-освітян, музейних і бібліотечних працівників, краєзнавчих товариств та осередків. Маючи конкретну допомогу від краєзнавців Одещини, ми можемо уточнювати біографічні відомості та репертуар творчих здобутків, фіксувати перелік джерел. Інформація щодо сучасних краєзнавців подана безпосередньо за складеними анкетами. Робота зі збирання інформації про краєзнавців Одещини, яким сьогодні завдячуємо за любов до України та рідного краю, триває. Не маючи інформації про них, важко усвідомити, який внесок зробили краєзнавці у розбудову історичного краєзнавства Одещини.

До довідника ввійде понад 150 коротких відомостей про людей різних за фахом, віком і покликанням сучасних краєзнавців Одеси та Одещини. У ньому подаємо, зокрема, і біографії багатьох уродженців Одеси та Одеської області, які продовжують свою діяльність, передають знання і здібності молодому поколінню. Серед них, наприклад, такі.

МАКСИМ'ЮК Тарас Іванович – член правління та почесний член НСКУ (1993), перший заступник голови правління Одеського обласного відділення Українського фонду культури (2002), Почесний член Одеського товариства колекціонерів (1990), член НСЖУ (2003), Заслужений працівник культури України (1997). Має одну з найбільших в Україні приватних збірок українських видань XIX–XX ст. Також ним зібрано колекцію стародруків XVII–XVIII ст., значну колекцію краєзнавчих листівок I пол. XX ст., рукописи, документи, фотографії XIX–XX ст., твори краєзнавчого народного мистецтва, зокрема писанки. Матеріали колекції експонувались на численних виставках не лише в Одесі, але й у багатьох інших містах України, а також у Галаці (Румунія), Чикаго та Нью-Йорку (США). Є засновником Українського культурологічного музейно-виставкового центру «Тарасів Дім» в Одесі. Був членом редколегії журналу «Краєзнавство», брав активну участь у роботі Секції книги, наукової секції «Одесика» та Клубу шанувальників мініатюрної книги при Одеському будинку вчених, а з 1982 р., з моменту його заснування і до кінця 1980-х р., очолював Одеський клуб шанувальників екслібрису та книжкової графіки. Як учасник експедиції на українському судні «Еней» (1992–1993) пропагував історико-культурні надбання рідного народу в країнах Європи.

ЛУЩИК Сергій Зенонович – відомий одеський краєзнавець, бібліофіл, колекціонер, архівіст. Він відомий своїми дослідженнями з історії літературного і художнього життя Одеси кінця XIX – початку XX ст. С. З. Луцику належить першість відкриття багатьох раніше забутих імен та маловідомих сторінок в історії культури Одеси.

ЧЛЄЙ Олександр Павлович – вивчає історію храмів і монастирів Одеси та Одеської області. Учасник краєзнавчих конференцій, Різдвяних та Пасхальних читань. Автор та упорядник книг та публікацій з даної тематики. З 2014 р. має публікації з історії Одеси та області. Публікується у газеті «Одесские известия». Учасник проекту «Забытые алтари» (2015), учасник телепередач «ТЕО ГЛАСС». Має нагороди від УПЦ (2009, 2011), благословенну архієрейську грамоту (2012).

МУЗИЧКО Олександр Євгенович – доцент кафедри історії України ОНУ ім. І. І. Мечникова. Найвагомішими науковими досягненнями О. Музичка є те, що він вперше на південноукраїнському матеріалі глибоко застосував біоісторіографічний метод, ретельно дослідивши раніше маловивчені біографії цілої плеяди науковців, істориків, правознавців та літературознавців, зокрема, професорів Одеського університету. У його працях вперше до наукового обігу запроваджено значний масив раніше невідомих архівних джерел. О. Музичко вдалося продемонструвати тісний зв'язок між науковою та громадською діяльністю, національними позиціями науковців. Він запропонував цінні розробки щодо поглиблення вивчення міжнаціональних взаємин в Одеському регіоні, зокрема, вперше розкривши тему «Грузини в Одесі». Є автором 150 наукових праць, серед яких 8 індивідуальних та колективних монографій. У 2007 р. висувався Вченою

Радою історичного факультету на здобуття стипендії Кабінету Міністрів України для молодих вчених. Нагороджений Грамотою Всеукраїнського товариства «Просвіта» за внесок у розвиток української культури (2005 р.), Почесною Грамотою Управління освіти та наукової діяльності Одеської облдержадміністрації за багаторічну плідну працю (2010 р.), Подякою від Генерального консульства Грузії в Одесі за вагомий особистий внесок у зміцнення грузинсько-українських відносин (2011, 2015 рр.).

СИСІН Юрій Михайлович – педагог за освітою, історик-дослідник, український письменник, краєзнавець, патріот за переконаннями. Член Національної спілки письменників України. Юрій Сисін – справжній дослідник рідного краю, людина, віддана своєму покликанню, осяяна азартом пошуку і можливістю встановлення історичної істини. Пише про козаччину, народний побут, звичаї земляків, спогади про визначних краян.

ЛЕВЧЕНКО Валерій Валерійович – доцент кафедри українознавства Одеського національного морського університету. Тема досліджень: історія вищої школи та науки на півдні України в др. пол. XIX – пер. пол. XX ст., історія церкви в Одесі в др. пол. XIX – пер. пол. XX ст., розвиток краєзнавства на Півдні України в пер. пол. XX ст., історія відносин наукової інтелігенції та влади в умовах тоталітарного режиму 20–40-х рр. XX ст., метричні книги як джерело з історії Південної України другої половини XIX – поч. XX ст., розвиток історіографії, біографістики та інтелектуальної біографії на Півдні України. Член Національної спілки краєзнавців України. Науковий співробітник Одеського академічного центру Міжнародної академії наук та мистецтв, де працює над реалізацією державної програми з підготовки науково-документальної серії книг «Реабілітовані історією. Одеська область». Член авторського колективу видання «Реабілітовані історією. Одеська область» (2010 р.). Член робочої групи при Державному архіві Одеської області з підготовки до видання «Книга пам'яті. Голодомор 1932–1933 рр. Одеська область» (2009–2016 рр.). Член робочої групи з підготовки путівника «Документи з історії та культури євреїв в архівах Півдня України» (2010–2011 рр.) діючого в рамках міжнародного дослідницького проекту «Документи з історії та культури євреїв в архівах Росії, України та Білорусі». Учасник проекту «Через традиції добросусідства – до міжетнічної толерантності» (2011 р.) реалізованого Одеською обласною організацією ВГО «Комітет виборців України» спільно з історичним факультетом Одеського національного університету імені Іллі Мечникова. Член редакційної колегії серії «Праці Державного архіву Одеської області» (2011–2013 рр.). Член робочої групи з організації та проведення в стінах Одеського національного морського університету 4-х (2009, 2011, 2013, 2015 рр.), міжнародних наукових конференцій «Південь України: етноісторичний, мовний, культурний та релігійний виміри». Брав участь у десятках наукових та науково-практичних конференціях, семінарах, круглих столах міжнародного та всеукраїнського рівня, присвячених краєзнавчій тематиці.

МИХАЙЛУЦА Микола Іванович – професор, завідувач кафедри українознавства, історико-правових та мовних дисциплін Одеського національного морського університету. Тема краєзнавчих досліджень – історія конфесій на півдні України у передвоєнний період; взаємини християнських церков і влади в роки Другої світової війни; місіонерська діяльність, пастирське служіння та долі одеського духовенства; репресоване освітянство Одещини; біографістика тощо. Член Міжвідомчої координаційної ради з питань краєзнавства при Президії НАН України. З 27 травня 2015 року – член Правління Національної спілки краєзнавців України. Організатор і натхненник п'яти Міжнародних наукових конференцій «Південь України: етноісторичний, мовний, культурний та релігійний виміри» (2007, 2009, 2011, 2013, 2015, 2017). Автор понад 200 наукових та науково-публіцистичних статей, 8 авторських та колективних монографій. Член редколегій періодичних видань: історико-краєзнавчого альманаху «Південний-Захід. Одесика» (Одеса), наукометричних журналів «Емінак» (Миколаїв) і «Danubius» (Galați, Romania) та ін.

Ми навели тут лише кілька сучасних краєзнавців Одещини. Розуміємо, що маємо докласти чималих зусиль для того, щоб добре ім'я безкорисливого дослідника малої батьківщини було оточене належною увагою і звучало гордо. Сьогодні історія нашого народу вимагає глибокої переоцінки, очищення правдою, оновлення змісту. Багато що втрачено, забуто, викреслено з пам'яті народу. Нині краєзнавство відіграє велику роль у вихованні людини, становленні особистості, усвідомленні нею своєї національно-культурної належності. Це – загальна потреба суспільства, яке переповнене бездуховністю, насильством, жорстокістю. Потрібно виховувати не абстрактну, а дієву любов до своєї малої батьківщини, почуття гордості за її славне минуле, відчуття себе господарем, який турботливо оберігає природу краю, його природні ресурси, пам'ятники, зберігає культурні традиції та передає їх у спадок прийдешнім поколінням. І в цьому ми вбачаємо основну місію бібліотечного краєзнавства.

Література

1. Історичне краєзнавство в Україні у другій половині ХХ – на початку ХХІ ст.: добробок і тенденції розвитку // Голубко В., Качараба С., Середяк А. Історичне краєзнавство. Ч. 1. Л.: ЛНУ імені Івана Франка, 2005. 130 с.
2. Круль В. П. Краєзнавство: історична географія. Чернівці, 1999. С. 3; Жупанський Я., Круль В. Про об'єкт і предмет вивчення національного краєзнавства // Краєзнавство. 1994. №1–2. С. 3–6.
3. Майстровой Я. Я. История Одессы в названиях улиц: топонимический справочник. Одесса: ПЛАСКЕ, 2012. 436 с.
4. Научная элита Одещины: Биограф. энцикл. Одесса: ПУБІ «Європа-Центр», 2005. 341 с.
5. Общество независимых художников в Одессе: биобиблиографический справоч-

- ник / Сост. О. М. Барковская. Одесса: ОННБ им. М. Горького, 2012. 215 с.
6. Спортивна слава Одещини: Енциклоп.-біограф. справ. Кн. 1 / Авт.-сост. А. Г. Богатыренко, С. Г. Богатыренко Одесса: СПД Богатыренко А. Г., 2006. 304 с.
 7. Тронько П. Краєзнавство України: здобутки і проблеми: до III з'їзду Всеукраїнської спілки краєзнавців). К., 2003. 125 с.
 8. Тронько П. Т. Національне краєзнавство незалежної України: досвід та перспективи // Краєзнавство. 2006. № 1–4. С. 7–11.

**BIOBIBLIOGRAPHICAL GUIDE «RESEARCHERS OF LOCAL LORE
IN THE ODESSA REGION»: ON THE CREATION CONCEPTS**

The study presents the project of creation of a bibliographic guide «Regional studies of the Odessa region». The contribution of contemporary regional ethnologists of the Odessa region to the development and historical life of the region is analyzed.

Keywords: reference book, bibliography, regional studies, region, Odessa region.